

Смерть німецьким загарбникам!

1906 бр

РУЙНУВАННЯ, ЗАПОДІЯНІ
ЦЬКО-ФАШИСТСЬКИМИ
РБНИКАМИ ПРОМИСЛОВОСТІ,
КОМУ ГОСПОДАРСТВУ,
ТУРНО-ОСВІТНІМ ЗАКЛАДАМ
СТАЛІНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

домлення Надзвичайної Державної Комісії по
овленню і розслідуванню злочинств німецько-
істських загарбників та їх спільників і заподіяної
шкоди громадянам, колгоспам, громадським
ізаціям, державним підприємствам і установам
СРСР

V.N. KARAZINE KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY

0 007594 7 8

АІНСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО

1944

ХАРКІВ

V.N. Karazin Kharkiv National University

00665874

4

7/11

Сталінська область є найважливішим вугільно-металургійним центром СРСР. В 152 шахтах комбінату „Сталінвугілля“ щоденно видобувалося понад 140.000 тонн високоякісного вугілля. Потужні електричні станції виробляли до 3 мільярдів кіловатгодин електроенергії для підприємств Донбаса і Запоріжжя.

Коксо-хімічні комбінати випускали з своїх 78 коксових батарей 8,5 млн. тонн першокласного коксу на рік і переробляли донецьке вугілля на хімічну продукцію.

На металургійних заводах 22 доменні печі давали щороку 5 млн. тонн чавуну, 43 мартенівських печі—понад 4 млн. тонн сталі, 3 блюмінги і 34 прокатних стани—понад 3 млн. тонн прокатного металу.

У Сталінській області було широко розвинено виробництво високоякісного цементу, скла, технічного фарфору, кераміки, червоної цегли, видобувалися алебастр, вапно, вогнетривкі глини, гранітне каміння.

15 інститутів і технікумів гірничої, металургійної, хімічної спеціальностей готували висококваліфіковані кадри.

Дніпропетровська
ЦНБ 1989

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА ХДУ

Інв. №

1906/3/8

3

За роки сталінських п'ятирічок міста Сталіно, Горлівка, Єнакієво, Костянтинівка, Краматорськ, Макіївка, Маріуполь та інші стали великими культурно - промисловими центрами.

Німецько-фашистські загарбники та їх спільники, діючи за планом німецького верховного командування, зруйнували вугільні шахти, електростанції, металургійні, хімічні, машинобудівельні заводи, культурні заклади, школи, лікарні, театри, музеї та комунальне господарство міст і селищ Донбаса.

У зв'язі з ненавистю до радянських людей фашистські мерзотники катували і убивали мирне населення, гнали радянських людей у німецьке рабство.

Секретною інструкцією господарського керівника групи південних армій від 2-го вересня 1943 року № 1 (313) 43 р. наказувалося армійським керівникам та керівникам господарських команд провадити цілковите зруйнування промислових підприємств, шахт, електростанцій, заводських споруд Донбаса, а також вивозити все цінне майно і устаткування до Німеччини.

Цією інструкцією, виданою в той час, коли радянські війська прорвали німецький фронт на річці Міус і почали визволяти Донбас від фашистських загарбників, наказувалося:

1906/3 (ор)

„Увесь Донецький басейн на схід від позиції „Черепахи“ повинен бути евакуйований у господарському відношенні і повністю зруйнований“.

„...Все, що не може бути евакуйоване, підлягає зруйнуванню, особливо: водонапірні та електричні станції, шахти, заводські споруди, засоби виробництва всіх видів, урожай, який не може бути вивезений, села і будинки“.

„...Руйнування слід зробити не в останній момент, коли війська будуть уже вести бій, або відступати, а своєчасно“.

„...Всі господарські органи і господарські підрозділи, Товариство по експлуатації Сходу (Остгезельшафт) і філіали приватних фірм (Патернфірмен) зобов'язані виділяти усіх придатних людей для роботи по евакуації і руйнуванню“.

„...Армійські господарські керівники повинні доносити кожного вечора зведені дані до штабу господарського керівника групи армій Півдня. КП у Сталіно передає кожного вечора короткий огляд про становище в Донбасі до штабу № 1 майору Паульсу“.

Підписано: „Південна група армій по дорученню:

Господарський керівник групи армій Нагель“.

На підставі документальних матеріалів, заяв потерпілих, свідчень свідків, висновків технічних та медичних експертів, а також виїздами до міст і до районів, що були окуповані, спеціальної комісії у складі: голови Сталінської Обласної Комісії тов. Дрожжина М. І., голови Сталінського Облвиконкому тов. Решетняка Ф. Н., члена Облвиконкому тов. Чечкова А. Т., представника Надзвичайної Державної Комісії тов. Кудрявцева Д. І., Надзвичайна Державна Комісія встановила факти варварського руйнування промисловості, міського господарства, жител, шкіл, лікарень, культурно-освітніх закладів і жахливих злочинств, вчинених німецько-фашистськими загарбниками.

ЗРУЙНУВАННЯ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

За час окупації і при своєму відступі німецько-фашистські загарбники майже повністю зруйнували вугільну промисловість Сталінської області, а найцінніше устаткування вивезли до Німеччини.

Фашистські мерзотники вивели з ладу і зруйнували 140 шахт; уціліло лише 12 дрібних шахт із загальним добовим видобутком в 500 тонн вугілля.

Німецькі загарбники висадили в повітря і знищили 154 шахтні стволи довжиною 15.517

метрів, 192 копри, 292 підйимальних машини, 189 вентиляторів. З 526 парових котлів виведено з ладу 393 котли з поверхнею нагріву в 37.615 кв. метрів. Із 268 надшахтних будівель висаджено в повітря і спалено 241 будівлю об'ємом в 385.430 куб. метрів. Окупанти зруйнували 266 машинних будівель в 260.067 куб. метрів, 183 будівлі трансформаторних підстанцій в 80.328 куб. метрів, 161 естакаду довжиною в 17.571 метр. Вони зруйнували компресори, сортувалки, матеріальні склади, механічні майстерні. Перед відступом вони знищили і затопили в шахтах: 1.900 зарубних машин, 1.209 конвеєрних установок, 802 електровози, 1.651 електро-свердло, 760 насосів, 1.065 скреперних лебідок і 4.155 відбійних молотків.

Не обмежуючись знищенням шахт, виробничих будівель та устаткування, німецькі загарбники знищували і палили житлові будинки робітників, клуби, дитячі садки, дитячі ясла, їдальні, школи, лікарні, магазини, парки культури і відпочинку.

Лише по комбінату „Сталінвугілля“ знищено 1.126.900 кв. метрів житлової площі.

Комісія встановила, що винуватцями усіх руйнувань, вчинених за директивами німецького військового командування і гірничо-металургійного акційного товариства „Схід“, є: технічний керівник шеф-генерал Вінаккер, начальник відділу геології і марк-

шейдерії капітан Релесман, начальник відділу гірничого господарства обер-лейтенант Крюмер, начальник фінансового відділу і збуту капітан Шунт, управитель дирекції Якоб Кун, керівники: Сталінської групи шахт обер-лейтенант Бранс, Чистяківської групи Фульд, Горлівської групи фон-Фельзен; по тресту „Сталінвугілля“ управитель Клебер; по тресту „Макіїввугілля“ директор обер-лейтенант Штеф та його заступник лейтенант Тебель; по тресту „Будьонновугілля“ управитель зондер-фюрер Офферман; по тресту „Куйбишеввугілля“ управитель зондер-фюрер Ройтеч, технічний директор Флойтер; по тресту „Советськвугілля“ зондер-фюрер Ляшнер; по Микитівській групі шахт директор Шуберт.

Шкода, заподіяна німецько-фашистськими загарбниками вугільній промисловості Сталінської області, за попередніми даними, визначається в два мільярди карбованців.

ЗРУЙНУВАННЯ ПО МІСТУ СТАЛІНО

Німецькі окупанти зруйнували промисловий і культурний центр Донбаса — Сталіно. В Сталіно знищено найбільші підприємства, культурні заклади, житла.

Сталінський металургійний завод свою продукцію постачав радянському машинобудуванню, суднобудівельній і автотрактор-

ній промисловості. На заводі працювало понад 12,5 тис. робітників. Доменний цех заводу мав 3 розливні машини по 1.000 тонн, газоповітродувну і мокру газоочисну станції. Мартенівський цех мав 8 печей, з них одну хитальну піч, 16 розливно-прибиральних і завалочних кранів. Прокатний цех мав потужне газове господарство, турбогенератор в 10.000 кіловат. Гітлерівці перетворили цей завод на купу руїн. При відступі вони висадили в повітря доменний, мартенівський, прокатний, інструментальний цехи, компресорну станцію, заводську лабораторію, головну контору; зробили непридатними доменні печі, грейферні котлові крани, розливні машини, турбогенератор. Вони зруйнували палац культури, клуб інженерно-технічних працівників, будинок ФЗН, дитячі ясла, матеріальні склади.

Німецько-фашистські окупанти висадили в повітря завод **металоконструкцій**, який випускав устаткування для залізничних мостів, доменних печей, гребель та шлюзів. За вказівками представника фірми „Дортмундер Уніон“ Віллі Маніка, директора заводу цієї ж фірми Брюкенбау-Беккера, головного інженера Альтфельдта і начальників виробництва Сміда та Кемпера спеціальні команди саперів-підривників висадили в повітря завод. Вибухами знищено двоє гільйотинних ножиць для різання листового заліза, два кромко-

стругальні верстати, паровий молот, свердлильні верстати, чотири колійні крани.

Були зруйновані також Сталінський, Смоляниновський, Мушкетівський, Рутченківський коксо-хімічні заводи „Доненерго“, азотний, машинобудівельний, ремонтний та інші заводи.

Великих руйнувань німецькі загарбники завдали міському господарству м. Сталіно. Вони спалили трамвайний парк, 89 вагонів, 4 електровози, знищили 35 кілометрів трамвайних колій, 35 кілометрів контактної сітки і 10 нових тролейбусів. За вказівкою і під наглядом капітана Шенка, зондер-фюрерів Гебхарта та Гусса, капітана Кауермана та фельдфебеля Філлера зруйнували міський водогін і під керівництвом шефа енергогрупи доктора Бутлера — електрогосподарство міста. При відступі із Сталіно гітлерівці цілком зруйнували 3.761 будинок з житловою площею 1.207.470 кв. метрів, 113 шкіл, 62 дитячих садки, 390 магазинів, зимовий та літній театри на 1.100 місць, Палац піонерів, Радіотеатр, Музей Революції, Картинну галерею, клуб імені Дзержинського та інші кращі будівлі міста.

Спеціальні загони саперів об'їжджали школи, обливали їх пальною рідиною і підпалювали. Радянських людей, що намагалися гасити пожежі, фашистські мерзотники розстрілювали на місці.

Військовополонений єфрейтор 597 піхотного полку 306 дивізії німецької армії Фергольц Герман показав: „У складі команди підричників я брав участь у підпалі і висаджуванні в повітря державних установ та житлових будинків на 1-й лінії, головній вулиці міста Сталіно. Особисто я закладав вибухові речовини, які потім я підпалював і таким чином висаджував у повітря будівлі. Всього з моєю участю було висаджено в повітря п'ять великих будинків і кілька підпалено“.

Другий військовополонений єфрейтор 574 піхотного полку 304 дивізії Гольд Іоган повідомив: „У місті Сталіно я особисто сам спалив один будинок і висадив у повітря дві інші великі будівлі. У двох будівлях містилося мирне населення, а в третім був склад зерна. Перед висаджуванням я жителів про це не попереджав і попереджати не вважав за потрібне, бо нам було наказано не вести ніяких розмов, а висаджувати і спалювати незалежно від того, чи є в будинках жителі, чи немає. Зараз же після висадження в повітря одного з будинків я чув крик і плач жінок та дітей і бачив серед них убитих та поранених, придушених камінням та колодками, але на це я не звертав ніякої уваги. Я виконував накази моїх начальників“.

Фашистські загарбники пограбували цінне майно і устаткування Палацу піонерів, Ди-

тячої сільськогосподарської станції, Екскурсійного бюро. Винятково великої шкоди завдали окупанти медичним закладам міста.

Вони спалили і цілком зруйнували Дитячу лікарню на 2.000 ліжок, Клінічну лікарню імені Ворошилова на 1.000 ліжок, 12 лікувальних закладів на 2.000 ліжок і 5 поліклінік. Цінну апаратуру, устаткування та інвентар лікарень німецькі окупанти пограбували. Руйнування лікарень зроблено за вказівкою і з участю головного лікаря військового лазарету Троммера та заступника коменданта міста військового радника Нарущата. З наказу обер-фельдмаршала Ролля, головного лікаря госпіталя Беліндорфа, головного лікаря Кухендорфа був розгромлений **Медичний інститут**, що являв собою зразковий науковий заклад, в якому навчалося 2.000 студентів.

За розпорядженням директора гірничо-металургійного акційного товариства „Схід“ шеф-генерала Вінаккера, його заступника доктора Бранса, зондер-фюрера Стельмана, обер-лейтенанта Бурхарта і безпосереднього виконавця зондер-фюрера Фогеля спалені всі будівлі **Індустріального інституту** імені тов. Хрущова, в якому навчалося до 15 тисяч студентів. Разом з інститутом вони спалили студентську поліклініку, гуртожиток і допоміжні приміщення. Із 600 тис. томів книжкового фонду наукової і художньої літератури гітлерівці спалили 530 тис. томів книг.

Варварське зруйнування міста Сталіно провадилося за вказівками і наказами коменданта міста полковника Петерса, а потім підполковника Ленца, що був призначений замість нього, заступника коменданта військового радника Нарушата, начальника гестапо оберштурмфюрера Моора, а потім оберштурмфюрера Леунштейна, що був призначений замість нього, капітана Трома, польового інспектора юстиції Штеккера, обер-інспектора Крютнера, старшого лейтенанта Лея, доктора Гайда, бургомістра Ейхмана.

ЗРУЙНУВАННЯ У МІСТІ КРАМАТОРСЬКУ

Німецько-фашистські загарбники зруйнували всю промисловість м. Краматорська, в тому числі один з кращих заводів машинобудування — Ново-Краматорський завод імені Сталіна, Старо-Краматорський машинобудівельний завод імені Орджонікідзе, металургійний завод імені Куйбишева, завод важкого верстатобудування, цементний, коксо-хімічний, етернітовий та інші заводи.

Ново-Краматорський машинобудівельний завод імені Сталіна випускав устаткування для доменних, мартенівських, коксових печей, прокатних станів та вугільних шахт. Завод займав територію в 200 гектарів і складався з 20 основних та 10 допоміжних виробничих цехів. Лише основні цехи заводу

займали площу в 183.045 кв. метрів. Мартенівський цех відливав болванки вагою до 20 тонн з високолегірованої сталі. Балансова вартість усіх заводських будівель, устаткування, транспорту і енерго-господарства становила 900 мільйонів карбованців. На заводі працювало 20 тисяч робітників, інженерів, техніків та службовців.

Німецькі окупанти зробили непридатними на цьому заводі 1.113 верстатів, розрізали автогеном станину 800-тонного преса; вивезли до Німеччини устаткування пресового цеху, мотори і вентилятори, кувальні преси і устаткування насосних станцій; висадили в повітря гідравлічний 300-тонний горизонтальний прес; зруйнували мартенівські печі; вивезли парові котли станції холодного газу. Гітлерівці знищили енергетичне господарство заводу, всі котли ТЕЦ, силове устаткування, понад 100 кілометрів кабеля. Вони зруйнували і знищили заводські лікарні, клуби, дитячі ясла, школи, літній театр на 1.200 місць, три кінотеатри. Із 247 багатоповерхових будинків заводу спалено 204.

У місті Краматорську окупанти спалили і висадили в повітря Палац культури, театр ім. Пушкіна, клуб „Штурм“, зруйнували стадіон, спалили понад 1.300 кращих будинків. Із 18 шкіл у місті залишилося лише три. Спалено 3 лікарні, дві поліклініки, дитячу лікарню, родильний будинок.

Всі ці руйнування міста провадилися під керівництвом коменданта міста лейтенанта Мойшке і бургомістра Шопена.

ЗРУЙНУВАННЯ У МІСТІ МАКІЇВЦІ

Макіївський металургійний завод імені Кірова був одним з найбільших металургійних заводів Радянського Союзу.

До війни на заводі працювало 20 тисяч робітників, інженерів, техніків та службовців. За час окупації і при своєму відступі гітлерівці перетворили завод на купу руїн.

На заводі висаджено в повітря і спалено: доменний цех з 4 доменними печами, машинний цех з усім енергетичним господарством, прокатний, два мартенівські цехи з 14 мартенівськими печами, фасонно-ливарний, модельний, механічний та електроремонтні цехи; лабораторії: хімічна, механічна, рентгено-графічна, 6 електропідстанцій, зв'язок, сигналізація та автоблокування. Зруйновано 57 кілометрів залізничних колій, 248 комплектів стрілочних переводів.

Німецькі окупанти вивезли з заводу до Німеччини частину устаткування електропідстанцій, розливні машини, два парових молоти, верстати та електроустаткування механічного цеху. Вони висадили в повітря і спалили заводську школу, три будівлі дитячих ясел, готель, театр, 186 житлових бу-

динків. Всього на заводі загарбники висадили в повітря, спалили і зруйнували 2.867.000 куб. метрів виробничих, побутових і допоміжних приміщень та будівель.

На Старо-Макіївському коксо-хімічному заводі хазяйнували: спочатку акційне товариство „Схід“, потім німецька фірма „Колін“ і, нарешті, останнім часом — фірма „Отто“. Німецькі загарбники вивезли з цього заводу частину устаткування і при своєму відступі спалили та висадили в повітря: дробильний та дозувальний відділи, машинний зал, 6 транспортерів, 6 відсадочних машин, 89 коксових печей; у хімічному цеху висаджено в повітря машинний зал, газопроводи 12 газових холодильників, аміачний та бензольний відділи, хімічні лабораторії; у паро-котельному цеху — 4 котли, насосну водоочистку, вентиляційний відділ.

Руйнування Старо-Макіївського заводу провадилося за вказівками і під керівництвом представників: акційного товариства „Схід“ — офіцера Руфуса, фірми „Колін“ — шеф-директора Якобса, фірми „Отто“ — директора заводу Ренкгофа.

Німецько-фашистські загарбники зруйнували в м. Макіївці трамваї, освітлювальну сітку, водогін, висадили в повітря і спалили будівлю Міської Ради, готель, будинок інженерів та техніків, міський театр на 1.000 місць, цирк на 1.500 місць, 49 шкіл, 20 дитя-

чих ясел, 44 дитячі садки. За розпорядженням коменданта міста Фоглера було спалено на вогнищі 35 тис. книжок центральної бібліотеки ім. Горького.

Руйнування і пограбування міста Макіївки провадилося під керівництвом із наказів коменданта міста майора Фукса, його помічника капітана Мюллера, начальника охоронної поліції капітана Розенталя.

ЗРУЙНУВАННЯ У МІСТІ ГОРЛІВКА

За роки сталінських п'ятирічок м. Горлівка виросло у великий вугільно-індустріальний центр Донбаса з потужними промисловими підприємствами, з численними культурними закладами. На території Горлівського району працювала 21 велика шахта з добовим видобутком в 15.000 тонн вугілля. В Горлівці було 13 великих заводів та фабрик, в тому числі відомі в усьому Радянському Союзі: Азотно-туковий завод імені Орджонікідзе, Коксо-хімічний завод, Машинобудівельний завод імені Кірова та інші.

Німецько-фашистські загарбники за час свого хазяйнування і при відступі висадили в повітря і затопили всі шахти разом з устаткуванням та механізмами, зруйнували і спалили заводи, електростанції та інші споруди міста. Цілком зруйнували Азотно-туковий завод імені Орджонікідзе. На цьому заводі

БІБЛІОТЕКА ХДУ

17

1906/3/64

вони висадили в повітря і спалили 9 виробничих корпусів, службові приміщення, допоміжні підприємства, житлові будинки, вивезли до Німеччини велику кількість різних матеріалів. Шкода, заподіяна німецькими окупантами Азотно-туковому заводу, за попередніми даними, становить 243,3 мільйона карбованців.

На Коксо-хімічному заводі німецькі окупанти висадили в повітря і спалили всі 25 промислових будівель об'ємом в 310.400 куб. метрів.

В Горлівському районі окупанти зруйнували заводи: Машинобудівельний імені Кірова, який виробляв устаткування для всієї кам'яновугільної промисловості Донбаса, Микитівський ртутний, Горлівський трубний, підприємства „Підземгазу“, Доломітний комбінат, три механізовані хлібозаводи, великий Горлівський м'ясокомбінат і багато підприємств місцевої промисловості. Фашистські мерзотники зруйнували центральну електростанцію з двома турбогенераторами, силову електросітку довжиною 248 кілометрів і 516 кілометрів світлової електросітки, 3 потужних водокачки, 632 житлових будинки, залишивши населення Горлівки без світла, води і жител. Вони знищили у місті 32 школи, в яких навчалось 21.649 дітей, спалили міську лікарню, п'ять поліклінік, церкву, будівлю Будинку Рад, „Доненерго“ і Палац культури.

Руйнування в Горлівці провадилися за вказівками і під керівництвом представника акційного товариства „Схід“ фон-Фельзена, директора тресту „Артемвугілля“ Міллера та його заступника Горшца.

ЗРУЙНУВАННЯ В МІСТІ ЄНАКІЄВО

В Єнакієво окупанти зруйнували і вивели з ладу **металургійний завод**, устаткований і оснащений передовою технікою. До війни на ньому працювало 14,5 тисячі робітників. Німецькі загарбники зруйнували і підірвали: основні конструкції будівлі конверторного цеху, гідравлічне устаткування бесемерівського цеху, мартенівські печі, кранове устаткування, нагрівні печі, нову машину стана Блюмінг, центральну насосну станцію; спалили центральну і хімічну лабораторії, 148 житлових будинків; вивезли з заводу до Німеччини понад 60.000 тонн металу і металовиробів, а також велику кількість устаткування і верстатів, демонтували стан Блюмінг і вивезли основні його деталі.

Руйнуванням і пограбуванням заводу керували гітлерівці: директор заводу Штрекенбах, головний інженер Геншайдт, комерційний директор Форм, начальник доменного і коксових цехів Беке.

В Єнакієво німецько-фашистські мерзотники цілком зруйнували Ново-Єнакіївський,

Старо-Єнакієвський коксо-хімічний, цементний та інші заводи; зруйнували трамваї, рейки вивезли до Німеччини; висадили в повітря і спалили 505 житлових будинків, Палац піонерів, будинок Міськради, кінотеатр на 1.000 місць, першу, другу і туберкульозну лікарні, кістково-туберкульозний санаторій, дві міські поліклініки та інші лікувальні заклади. Кращі магазини міста під час окупації були використані під гаражі та конюшні, а при відступі німецької армії спалені. Руйнуванням і підпалами в місті Єнакієво керували комендант лейтенант жандармерії Фішер і старший лейтенант жандармерії Шоінг.

ЗРУЙНУВАННЯ В МІСТІ КОСТЯНТИНІВЦІ

У Костянтинівці було 13 великих заводів. Німецько-фашистські бандити цілком зруйнували: завод „Автоскло“, коксо-хімічний, металургійний, хімічний, цинковий, скляний, пляшковий, виробництва вогнетривких матеріалів, „Червоний Жовтень“ та інші заводи.

Завод „Автоскло“ був устаткований найновішими верстатами для оброблення дзеркальних відбивачів, усі цехи заводу були механізовані. До війни на заводі працювало 4.500 робітників та службовців. Окупанти спалили і висадили в повітря всі цехи заводу, знищили устаткування, механізми, спа-

лили культурно - побутові будівлі, клуб, бібліотеку, амбулаторію, стадіон. Із 22.000 кв. метрів житлової площі вони спалили і знищили 17.000 кв. метрів.

На Костянтинівському скляному заводі, що був одним з найбільших спеціалізованих скляних заводів в СРСР, окупанти спалили і зруйнували: газогенераторну станцію, дві електропідстанції, цех триплекс-скла, керамічний, збиральний, ремонтно-будівельний цехи; висадили в повітря будівлю машиннованного цеху з склотопильними печами та машинами Фурко; будівлю паро-котельних установок; спалили робітничий і діловий клуби, дитячий садок, дитячі ясла, санаторій. Фашистські грабіжники вивезли з заводу до Німеччини: три трансформатори, 50 електромоторів, 20 редукторів, 10 машин Фурко і багато іншого устаткування та верстатів.

Руйнування на заводі провадили саперно-підривні команди під керівництвом начальників Лечерта та Гернера.

Окупанти висадили в повітря і спалили міську електростанцію та водогін, 226 будинків, всі 25 міських шкіл, 2 кінотеатри, центральну міську бібліотеку з 35 тис. томів книг, піонерський клуб, дитячу технічну станцію, міську лікарню, дитячі ясла; висадили в повітря Будинок Рад, поштамт та інші установи.

ЗРУЙНУВАННЯ У МІСТІ МАРІУПОЛІ

Місто Маріуполь було найбільшим індустріальним центром Радянського Півдня, в ньому було 47 промислових підприємств: металургійний завод імені Ільїча, завод „Азовсталь“ імені Орджонікідзе, коксо-хімічний, трубний імені Куйбишева, металоконструкцій, радіаторний, рибо-консервний, ультрамариновий, графітний та інші заводи.

Першокласний **Маріупольський металургійний завод імені Ільїча** німецькі окупанти перетворили на руїни. Вони зруйнували доменний цех, висадили в повітря мартенівські цехи, розливні і завальні крани. У листопрокатному і сортопрокатному цехах висадили в повітря три парових машини; вивели з ладу все енергетичне господарство. Гітлерівці висадили в повітря будівлі електростанцій, турбогенератори, парові котли, силові трансформатори, будівлі газогенераторної станції з 20 генераторами системи Керпелі, Сартанської водокачки і насосної станції другого підйому.

Модельний цех разом із складським господарством, ремонтно-механічні та будівельні цехи, центральну інструментальну майстерню, електро-ремонтну майстерню гітлерівці висадили в повітря.

На заводі „Азовсталь“ окупанти цілком зруйнували доменний цех з 4 печами, 3 газо-

очистки, мартенівський цех з 6 хитальними 400-тонними печами, компресорну будівлю з усім устаткуванням, 8 електропідстанцій, систему водопостачання з устаткуванням, інструментальну майстерню, лабораторії, заводську їдальню, будинок заводоуправління. З двох установок кисневих станцій вони одну знищили, а другу вивезли до Німеччини. Вивезена також частина моторів та парових машин.

Руїнування заводів та фабрик у місті Маріуполі провадилося з наказу і під керівництвом фельдкоменданта генерала Гофмана, коменданта міста Міхаеля, його заступника обер-лейтенанта Хука і керівника команди „С. Д. - 6“ обер-лейтенанта Вульфа. Перед відступом з Маріуполя німецькі окупаційні власті спалили 1.593 будинки з житловою площею в 370.000 кв. метрів, всі 68 шкіл, 17 дитячих садків, 101 бібліотеку, Палац піонерів; вивели з ладу трамвай та електросіть.

ВИНИЩЕННЯ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ І ВИГНАННЯ РАДЯНСЬКИХ ГРОМАДЯН В НІМЕЦЬКЕ РАБСТВО

Під час окупації Сталінської області німецько-фашистські загарбники встановили для населення рабсько-кріпосницький режим. Працездатне населення виганялося в німецьку каторгу. Вони повсюди широко застосовували

обурливе насильство, грабежі і винищення радянських громадян. Тисячі радянських людей були замучені і розстріляні.

Нечувані злочини фашистських мерзотників встановлені численними свідками і документами, актами комісій і судової експертизи, що є в розпорядженні Надзвичайної Державної Комісії.

Комісія в складі: члена виконкому Сталінської обласної Ради депутатів трудящих Дубрової Ф. Г., голови Артемівського міськвиконкому Баландіна С. А., настоятеля Всесвятської церкви священика Крещановського І. К., громадян міста Артемівська—Пруденка С. П. і Орадовського М. С., з участю судово-медичних експертів: професора, доктора медичних наук Войнара А. І., професора, доктора медичних наук Чаругіна А. І. і майора медичної служби Абрамова А. А. в присутності представника Надзвичайної Державної Комісії Кудрявцева Д. І., встановила, що з наказу німецького коменданта міста Артемівська майора фой-Цобеля було розстріляно і замучено понад 3.000 радянських громадян—жінок, дітей і стариків. Трупі радянських громадян були замуровані в тунелі кар'єрів Алебастрового заводу. Комісія встановила:

„За два кілометри на схід від міста Артемівська в тунелі кар'єрів Алебастрового заводу на відстані 400 метрів від входу є не-

великий отвір, замурований цеглою. Після відкриття цього отвору виявлено продовження тунелю, який закінчується широкою, овальною печерою. Вся печера заповнена трупами людей, лише невеликий простір біля входу і вузька смуга в центрі її вільні від трупів. Всі трупи щільно притиснуті один до одного і обернуті спинами до вхідного отвору печери. Трупи настільки близько лежать, що на перший погляд являють собою суцільну масу тіл“.

Жахливі злочини вчинені німецькими загартниками у місті Краматорську. 25 вересня 1943 року комісія в складі: представника командування гвардійської армії підполковника Шапошнікова, священника Покровської церкви Стрижка Д., вчительки Анищенко, представника військової прокуратури 3-ї гвардійської армії майора юстиції Айзенварта Д. І., з участю головного судово-медичного експерта Південно-Західного фронту капітана медичної служби Шінгановича А. В., головного патолога-анатома Південно-Західного фронту полковника медичної служби Шур Б. Ю., армійського судово-медичного експерта капітана медичної служби Поташина зробила на північній околиці міста Краматорська на старому глиняно-крейдяному кар'єрі розкопки трьох ям.

„При знятті верхніх шарів породи на глибині від 20 сантиметрів до одного метра,—

говориться в акті комісії,—виявлено трупи радянських громадян, що лежать рядами обличчям униз. Із цих трьох ям витягнуто 812 трупів. При обслідуванні виявилось 740 чоловічих трупів, 50 жіночих і 22 дитячих. 126 трупів були впізнані, серед них майстер заводу ім. Куйбишева Соломко Н. І., рахівник Давиденко Н. І., інженер Греков Є. С., хатня господарка Солод М. І. та інші.

Судово-медична експертиза встановила, що у 761 трупа є наскрізні кулеві отвори черепа, у 40 трупів наскрізні кулеві поранення шийного відділу хребта. З трупів, що їх піддали експертизі, в усіх 812 випадках смерть настала в результаті пострілу з ручної вогнепальної зброї в потилицю, на близькій відстані, майже в упор“.

Розстріли мирних громадян у місті Краматорську здійснювалися з наказу німецького коменданта міста лейтенанта Мойшке.

За кілометр від міста Сталіно німецько-фашистські мерзотники замучили і розстріляли десятки тисяч мирних радянських громадян і скинули їх у ствол Калинівської шахти 4—4 біс. Щоб приховати сліди своїх кривавих злочинів, гітлерівці підірвали шахтний копер і завалили таким чином ствол шахти. Обласна комісія по встановленню злочинств німецько-фашистських окупантів провадить розкопки і витягнення трупів.

В місті Сталіно німецькі загарбники зігнали жителів Будинку професури в сарай, завалили вхід до нього, сарай облили пальною речовиною і підпалили. Всі люди, що були в сараї, за винятком двох дівчинок, що випадково врятувалися, згоріли. 11 вересня 1943 року комісія в складі: заступника голови виконкому Сталінської обласної Ради депутатів трудящих Кремньова Я. Є., священника - настоятеля Преображенської церкви міста Сталіно Одринського, представника політвідділу частини № 05830 старшого лейтенанта Зінковського, з участю судово-медичних експертів професорів — Войнара А. І. та Чаругіна А. І. і лікарів Міхалевої та Єрмолаєвої, зробила розкопки згорілого сараю. При розкопках попелища комісія виявила 41 обгорілий людський труп.

В місті Сталіно на території клубу імені Леніна і в будинку центральної поліклініки був табір для військовополонених і мирних радянських громадян. Червоноармійці Плахов І. В. і Шацький К. С., що втекли з цього табору, повідомили:

„У таборі нас морили голодом. Приміщення, в якому ми містилися, не були засклені; були випадки масового обморожування. В жаркі літні місяці військовополонені, що страждали від спеки, по 3—5 діб не одержували питної води. З усякого незначного приводу нас били. В результаті

такого режиму смертність серед військовополонених доходила до 200 чоловік на день“.

Комісія в складі: голови Сталінозаводського райвиконкому депутатів трудящих Яковлева Н. П., протоієрея Чернявського, директора центральної поліклініки Ільїнського А. А., з участю судово-медичних експертів професора Афанасьєва Н. К. і місцевого судового лікаря Міхалевої, встановила, що на території табору при клубі імені Леніна і центральної поліклініки поховано не менше 25.000 радянських громадян. Винищення радянських людей і знущання з них провадилися за вказівкою і за безпосередньою участю начальника табору німецького офіцера Гафбеля.

14 вересня 1943 року комісія в складі військового прокурора міста Артемівська Матвієвського І. В., лікаря міста Артемівська Леонідова В. П., представника прикордонної частини лейтенанта Бородіна В. К., священник Покровської церкви Зуміна А. І. і представника дистанції колії Обухова виявила на території військового містечка за північним вокзалом міста Артемівська 25 могил. Комісія встановила: „що в 25 могилах на території військового містечка міста Артемівська поховано до 3.000 трупів радянських громадян, яких тримали в таборі, розташованому на території військового містечка“.

За час окупації Сталінської області німецько-фашистські власті насильно, під загрозою розстрілу, вигнали до Німеччини понад 125 тис. радянських громадян.

* * *

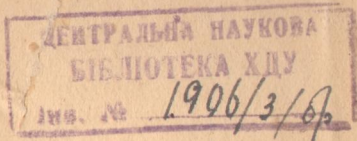
Надзвичайна Державна Комісія встановила, що відповідальність за всі ці звірячі злочини поряд з гітлерівським урядом несуть такі німецько-фашистські офіцери та інші особи: господарський керівник групи армій Нагель, колишні коменданти міста Сталіно полковник Петерс і підполковник Ленц, заступник коменданта військовий радник Нарушат, начальники гестапо обер-штурмфюрери Моор Леунштейн, керівник концтаборів обер-штурмфюрер Домнік і капітан Тром, технічний керівник акційного товариства „Схід“ ф-генерал Вінаккер, його заступник доктор Бранс; комендант міста Краматорська лейтенант Мойшке, бургомістр Шопен; коменданти міста Макіївка Фоглер, майор Фукс, помічник коменданта капітан Мюллер, начальник охоронної поліції капітан Розенталь; комендант міста Єнакієво лейтенант жандармерії Фішер, старший лейтенант жандармерії Доінг, директор Штрекенбах, головний інженер Берншайдт; коменданти міста Маріуполя обер-комендант генерал Гофман, комендант міста Маріуполя лейтенант Фішер, його заступник обер-лейтенант Хук, командир команди „С. Д.-6“ обер-лейтенант

Вульф, керівник шуцполіції обер-лейтенант Шалерт; комендант міста Артемівська фон Цобель, радник Шмок Герд, капітан Гергардт.

Крім того, відповідальність за всі зазначені вище злочини несуть також такі особи: польовий інспектор юстиції Штеккер, бургомістр Ейхман, старші інспектори — старші лейтенанти Лей і Момсен, польовий інспектор юстиції Штольц, обер-інспектор Крютнер, капітан Брандт, радник доктор Меер, лейтенант Баас, капітан-доктор Гайде, військовий інспектор доктор Франк, капітани Майлінк і Шнайдер, головні лікарі Беліндорф, Кухендорф, обер-фельд-арцт Ролль, головний лікар лазарету Троммер, представник фірми „Дортмундер Уніон“ Віллі Манік, директор заводу тієї ж фірми Брюкенбау-Беккер, головний інженер Альтфельдт, начальник виробництва Смід і Кемпер, капітан Шензондер-фюрери Гебхарт і Гусс, капітан Кауеман, шеф енергогрупи доктор Бутлер, зондер-фюрер Стельман, обер-лейтенант Бурхард, зондер-фюрер Фогель, начальники відділу товариства „Схід“ капітан Релесман, обер-лейтенант Крюммер, капітан Шунт, управитель дирекції Якоб Кун, колишні керівники шахт: обер-лейтенант Бранс, зондер-фюрер Фульд, фон-Фельзен, управитель дирекції Клебер, директор обер-лейтенант Штеф, його заступник лейтенант Тебель, управ

илия
Нем
на
честе

іі Офферман і Ройтеч, технічний
Флойтер, зондер-фюрер Лашнер,
Цуберт; представники: акційного
„Схід“—Руфус, фірми „Колін“—
ктор Якобс, фірми „Отто“—дирек-
ду Ренкгоф; комерційний директор
начальник доменного і коксових ма-
ке, фельдфебель Пекерс; директор
„Артемвугілля“ Міллер, його заступ-
рщ; єфрейтори Іоган Гольд, Герман
ьц, фельдфебель Філлер.
ці злочинці повинні зазнати суворої
за свої жахливі злочинства, вчинені
радянського народу.

Відповідальний за випуск Є. Пелешук.

зрушеннях, причинених німецько-фашистськими
ками промисленности, городському хозяй-
льтурно-просветительным учреждениям
Сталинской области.

(На українском языке).

Зам. № 920. 1 друк. арк. В друк. арк. 42,000 зн.
пр. 15,000. Друкарня ім. Фрунзе. м. Харків.